

KOMMERSEN 2.0

KULTURANALYTISKT PLANERINGSUNDERLAG NORRA MASTHUGGET

*Platskaraktärisering samt förslag på
förstärkning och expansion av Kommersens värden*

RAPPORT FRÅN GÖTEBORGS STADSMUSEUM

© Göteborgs stadsmuseum 2014

Norra Hamngatan 12
411 14 Göteborgs Stad

TEXT

Daniel Gillberg & Niklas Hansson

GRAFISK FORM

Anna Reuter Metelius

HISTORISKA FOTOGRAFIER FRÅN GÖTEBORGS STADSMUSEUMS BILDARKIV

© Göteborgs Stadsmuseum

ÖVRIGA FOTOGRAFIER

Lucia Escarate & Daniel Gillberg

ILLUSTRATIONER

Kirsty Duffield

På uppdrag av Göteborgs Stadsbyggnadskontor och med finansiering av Älvstranden AB och Riksbyggen har föreliggande kulturanalytiska planeringsunderlag utförts. Stadens vision är att skapa en levande stad för alla med fokus på hållbart och attraktivt stadsliv. För området Norra Masthugget handlar det bland annat om att ”låta stadskärnan komma närmare” och att skapa en attraktiv stadsmiljö där ekonomiska, sociala och ekologiska värden samspelar.

Utgångspunkten för det genomförda arbetet har varit rapporten *Urban Cultures: Fallet Kommersen* (Gillberg m.fl. 2013). Den visar att Kommersen – som byggnad och verksamhet sammantaget – hyser ett flertal värden (kulturhistoriska, vardagskulturella, sociala, ekonomiska, ekologiska och estetiska som relaterar till flera av Stadsbyggnadskontorets uppställda mål för området. Syftet med *Kulturanalytiskt planeringsunderlag Norra Masthugget* är att med utgångspunkt i ett tillvaratagande av så många som möjligt av de värden Kommersen representerar diskutera hur dessa värden kan förstärkas och expandera i Norra Masthugget.

Med inspiration av det i stadsutvecklingsammanhang och inom urbanforskningen väletablerade begreppet ”platskaraktär” (Molotch m.fl. 2000) har vi använt en modell bestående av variabler som sociala villkor (demografi), ekonomi, mål- och policydokument, politisk kontext, materiell miljö, kulturella värdesystem och institutionella villkor (t.ex. verksamheter i området). Modellen har använts för att analysera Norra Masthuggets specifika platskaraktär med utgångspunkt från de värden vi tidigare funnit i Kommersen.

Projektet är ett samarbete mellan Göteborgs stadsmuseum, (GSM) och Centrum för konsumtionsvetenskap, (CFK), Göteborgs Universitet. Projektet har genomförts under perioden november 2013 – februari 2014. Projektgruppen har bestått av Ylva Berglund, projektledare (GSM) Helene Brembeck, projektledare (CFK), Daniel Gillberg, datainsamling och textförfattare (GSM), Niklas Hansson, datainsamling och textförfattare (CFK), Anna Reuter Metelius, ansvarig för struktur och form (GSM), Anette Lindgren, bebyggelseantikvarisk referensperson (GSM) samt Isabella Samuelsson och Hanieh Namvar som i samband med sin praktik på GSM bidragit med materialinsamling.

INLEDNING

Område: Norra Masthugget.....	4
Teoretiskt perspektiv och upplägg	5

BAKGRUND & FRÅGESTÄLLNING

Rapporten Urban Cultures: Fallet Kommersen	6
Frågeställning	7

ASPEKTER AV NORRA MASTHUGGETS PLATSKARAKTÄR

Historik och större förändringar	8
Samtida strategier och ideal	9
Samtida demografi	11
Nuvarande verksamheter	13

FÖRSLAG: FÖRSTÄRKNING OCH EXPANSION AV VÄRDEN

REFLEKTION

REFERENSER

INLEDNING

Område: Norra Masthugget

Stadsbyggnadskontorets gränser för planområdet "Norra Masthugget" så som det pekas ut i Vision Norra Masthugget 2030 utgör vår avgränsning, med viss justering med hänsyn till vårt fokus på Kommersen. Detta har medfört att vi har valt att inkludera Masthuggstorget samt Stigbergsliden. Vårt fokusområde begränsas därmed av Stigbergstorget i väster och Järntorget i öster, samt av Götaleden i norr och i söder av Första Långgatan respektive den del av Andra Långgatan som är sammankopplad med Masthuggstorget och Stigbergsliden.

Metod & material

- Statistik
- Tidningsartiklar
- Djupintervjuer: verksamheter
- Kartläggning & kategorisering av verksamheter
- "Go-along"-observation
- Arkivundersökning
- (för mer information se *Kulturanalytiskt planeringsunderlag Norra Masthugget: Tillägg*)

Teoretiskt perspektiv och upplägg

Från urbanforskarna Molotch m.fl. (2000) hämtar vi begreppet "place character" eller platskaraktär på svenska som är vårt huvudsakliga analytiska perspektiv. Det innebär att vi studerat den lokala kombinationen av verksamheter i området, samt kulturella värden och erfarenheter som uppkommit i bruket av platsen, i det här fallet Norra Masthugget. Som metodologisk utgångspunkt för materialinsamlingen har vi använt sju stycken "stöttepelare" (se nedan). De har fungerat som analytiska utgångspunkter i vår undersökning av Norra Masthuggets platskaraktär och för att identifiera brukare av området, organisationer och verksamheter på platsen, platsens betydelse i historisk och politisk kontext, styrdokument gällande området, samt materiella förutsättningar:

1. Sociala villkor: demografi
2. Politisk kontext: informella och formella regler, samt platsens nutida och historiska politiska händelser som inverkar på platsens karaktär
3. Idéer, policydokument och diskurs
4. Kulturella värdesystem och symboler
5. Ekonomiska villkor
6. Institutionella kopplingar
7. Materiell omgivning/miljö: naturområden och byggd miljö samt hur dessa används lokalt

Efter en presentation av uppdragets bakgrund och de frågeställningar som styr arbetet (s. 6-7) följer ett kapitel med huvudrubrik: Aspekter av Norra Masthuggets platskaraktär (s. 8). Detta kapitel utgör en av rapportens centrala delar där stora delar av insamlad data och analys presenteras. Kapitelinnehållet följer upplägget som presenterats i form av de sju stöttepelarna där först Norra Masthuggets historiska bakgrund (s. 8) och ett antal platsspecifika omvandlingsprocesser diskuteras. Därefter följer ett resonemang med utgångspunkt i några av de centrala visioner och policydokument som tar sin utgångspunkt i området, vilka ställs i relation till några idag existerande verksamheter på platsen (s. 9). Som en tredje aspekt lyfts platsens demografiska villkor fram; här presenteras Norra Masthugget som en relativt välmående stadsdel (s. 11). Nästföljande rubriker tangerar ett mer "brukarnära" perspektiv på området där fokus är förlagt vid områdets kvaliteter utifrån dess historiska, lokala, fysiska samt kulturella aspekter. Delstyckena tar sin utgångspunkt i områdets roll som ett levande "alternativ" till andra delar av staden och med ett specifikt historiskt värde av att tillhandahålla en plats åt verksamheter där ruffighet och närvaro av socialt engagerade verksamheter utgör centrala resurser att ta till vara (s. 13). I samma del lyfts också Norra Masthuggets kopplingar till secondhand marknaden i Göteborg fram som ett tydligt inslag i dess karaktär. Därefter presenteras ett antal förslag för fortsatt arbete med utgångspunkt i vad som framkommit i rapporten. Under rubriken: Förslag: Förstärkning och expansion av värden (s. 18) sammanförs ett antal förslag på hur de värden vi funnit i platskaraktärsanalysen skulle kunna förstärka de värden vi tidigare funnit i Kommersen. Som avslutning diskuteras tillämpningen av platskaraktärs-begreppet som redskap för stadsutveckling med specifikt fokus på området Norra Masthugget (s 26).

BAKGRUND & FRÅGESTÄLLNING

Rapporten Urban Cultures: Fallet Kommersen

I rapporten *Urban Cultures: Fallet Kommersen* (Gillberg m.fl. 2013) pekade resultatet mot att Kommersen kan ses som exempel på en kulturell förtätning som väl svarar mot stadens övergripande vision om den hållbara staden. Kommersens värden och komplexa väv av mänskliga relationer är ett befintligt exempel på en mötesplats där stadens visioner fått liv och fungerande gestalt. Kommersen genererar lösningar på några av stadens urbana problem som arbetslöshet, ensamhet, brist på sammanhang och segregation. Sammantaget kunde vi utifrån vår första rapport lokalisera följande fem värden, som föreliggande arbete har utgått ifrån:

URBAN CULTURES: FALLET KOMMERSEN

OM URBANA BERÄTTELSE
& HÅLLBAR KULTURELL FÖRTÄTNING

Daniel Gillberg (red)
Helene Brembeck
Ylva Berglund
Joakim Forsemalm
Niklas Hansson

GÖTEBORGS
STADSMUSEUM

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHOGSKOLAN

MOTRA
URBAN
FUTURES

Värde som minne & ankare

Det tillbyggda skjul som Kommersen huserar i har följt med i Norra Masthuggets förändring under mer än 100 år. Med utgångspunkt i den historiska förändringen är det tydligt att byggnaden besitter ett värde som minne från trävaruindustrin men också som en rest av den ursprungliga blandstaden som fanns i området under 1900-talet. Byggnadens kontinuitet på platsen fungerar också som ett slags ankare i meningen att människor som idag brukar platsen upplever en förankring i tid och rum i relation till byggnaden. En äldre byggnad i ett nybyggt område kan tjäna som en förankringspunkt som möjliggör för invånare att skapa relationer till det nya och blir därigenom meningsskapande.

Ekologiskt värde – resursanvändning

För Kommersens försäljare är loppmarknaden en möjlighet att göra sig av med sitt överskott av kläder och prylar. Det finns ett starkt incitament hos göteborgare att låta kläder och prylar få ett nytt liv hos någon annan. Det har blivit något av en "folkrörelse" och Kommersen är en av de arenor som möjliggör detta.

Värde som (integrationsskapande) mötesplats

Utöver den kommersiella verksamheten finns också en tydlig social dimension. Genom Kommersens verksamhet blir försäljare och besökare en del av en gemenskap som genererar en känsla av sammanhang. Här skapas relationer mellan människor som överbryggar variabler som etnisk bakgrund, ålder och social klass. Kommersens värde som integrerande mötesplats berör inte bara Göteborg utan sträcker sig ut i Västra Götalandsregionen och i viss mån utanför Sveriges gränser.

Estetiskt värde och värde som landmärke

Vid mitten av 2000-talet fick några av Göteborgs främsta graffitikonstnärer tillåtelse att dekorera Kommersens fasader. Graffitins estetiska värde berör och kommunicerar med stadens invånare och skapar en kreativ livfullhet i området. Graffitikonsten i kombination med byggnadens tydliga karaktär och placering som solitär bland parkeringsytorna skapar sammantaget även ett värde som landmärke.

Värde som alternativ ekonomi

Kommersens verksamhet har med sin låga tröskel socialt och ur tillgänglighetssynpunkt också värde som alternativ ekonomi. Den erbjuder möjlighet för konsumtion även för de fattigaste – mitt i centrum. Kommersen gynnar även småskalig verksamhet och kan fungera som en inkubator för nya företagare, där människor med små resurser får möjligheter att starta upp en verksamhet i väntan på att de kan öppna eget. Även företagare som upplevt konkurs kan nyttja ytan för att komma på fötter igen. Loppmarknaden är också en plantskola där barn och unga socialiseras in i en ekologisk medvetenhet. Sammantaget gör detta Kommersen till ett alternativ till den ordinarie konsumtionskultur som annars dominerar staden.

Frågeställning

Rapportens huvudsakliga frågeställning är:

Hur kan Kommersens värden förstärkas och expanderas i området?

Med utgångspunkt från begreppet platskaraktär som redskap och begrepp har vi studerat verksamheter i Norra Masthugget med syfte att undersöka hur man kan intensifiera den ”kulturella förtätning”, dvs. den uppsättning olika värden – ekonomiska, sociala, kulturella, kulturhistoriska, estetiska etc. – som nu präglar Kommersen och förstärka och expandera dessa värden inom Norra Masthugget.

ASPEKTER AV NORRA MASTHUGGETS PLATSKARAKTÄR

Här har vi valt att presentera material och analys under ett antal underrubriker. Först presenterar vi en historisk bakgrund med fokus på Norra Masthugget och några viktiga händelser med start på 1600-talet. Dessa speglas sedan mot samtida visioner för området. Därefter följer en kort sammanfattande presentation av statistik över områdets demografiska villkor samt en uppräknig av de verksamheter som finns i området idag; dessa stycken avslutar den första delen av detta kapitel som sedan övergår till en presentation av mer kvalitativt färgad data. Här följer ett antal rubriker med utdrag ur intervjuer där ett brukarperspektiv på området är i fokus. Ett konst- och teaterperspektiv på platsens ruffiga känsla förstärks i positiv mening via ett stycke som behandlar de små näringarnas Norra Masthugget. Här framhålls också områdets särpräglade råhet. Därefter lyfter vi fram idéburna organisationers arbete och avslutar kapitlet med att sätta ljus på alternativekonomiernas roll i området. Dessa rubriker reflekterar och bygger på de sju stöttepelarna som presenterats ovan, som också utgör platskaraktärsmodellens utgångspunkt.

Historik och större förändringar

Förstaden Masthugget fick sitt namn efter de masthamnar där skeppsmaster tillverkades under 1600-talet. Området blev tidigt ett centrum för trävaruförsäljning. Bara två decennier efter att Göteborg grundades startades ett masthandelskompani på platsen. Masthugget utvecklades under slutet av 1800-talet till att bli en av landets viktigaste handelsplatser för trävaror. Detta berodde bland annat på att Göta Älv muddrades och därmed kunde större fartyg gå längre in i hamnen. Under slutet av 1800-talet omdanades Masthugget med utgångspunkt från 1866 års utbyggnads- och regleringsplan. Ett decennium senare blev Masthuggstorget ett salutorg. Området norr om Första Långgatan dominerades vid den här tiden av träförädlingsindustrier med stora brädgårdar och låga magasinsbyggnader.

En viktig förändring i Masthugget var det nya gatunät som lades ut, 1:a till 4:e Långgatorna. Kring år 1883 rätades och breddades Smala vägen, som därefter bytte namn till Första Långgatan. Den låga bebyggelsen och trädgårdarna som fanns söder om Första Långgatan ersattes med bostadskvarter i sten, allmänna byggnader, verkstäder och liknande. I slutet av 1800-talet anlades också Masthuggskajen, och den tidigare så flikiga strandlinjen fylldes igen.

Under 1900-talet gjordes stora förändringar, och den karaktär av hamn och trävaruhandel som förut dominerat började raderas ut. Omgestaltningen inleddes i början av 1940-talet, men först på 1960-talet genomfördes storskaliga saneringar i området. Resultatet blev en till stora delar helt ny stadsbild med höga hus med fasader i plåt och betong.

Flytten av spårvagnsspåren från Andra Långgatan till Första Långgatan 1902 förändrade gatulivet. Flera av de verksamheter som finns på Första Långgatan idag refererar till "närheten till hållplatsen som en viktig faktor för deras verksamhet" (t.ex. Röda Korset och Kommersen). På Andra Långgatan hade tillställningar som "Andra Långdagen" troligen varit svårare att etablera om gatan fortfarande varit trafikerad med kollektivtrafik. Ytterligare en viktig trafikförändring i området är uppkomsten av Oscarsleden som numera skär av Norra Masthuggets kontakt med vattnet.

Samtida strategier och ideal

Diskussionen om vad staden borde göra med ytorna som saneringen av Norra Masthugget lämnade efter sig har pågått under lång tid. I GP 1986 målas en idé upp under rubriken "Masthuggets Manhattan" (25.01.1986). Även om själva begreppet "förtätning" inte skrivs ut i artikeln så är det denna förändring man önskade få till stånd. Med utgångspunkt från den historiska bakgrunden i avsnittet ovan, kan man konstatera att ett tankegodt som påminner om dagens ideal har dominerat efter den stora omvandlingen av området som startade under 1940-talet.

Förtätning och mångfald framhålls idag ofta som en modern vision för stadsplanering. Dessa begrepp är något vi tagit fasta på för att förtydliga hur de har återanvänts för att skapa en attraktiv framtid för området Norra Masthugget. Många planerare skulle idag hålla med om att stadsdelar och urban bebyggelse ska eller borde vara socialt och ekonomiskt mångfaldig; en blandning av inkomster, användningsområden och gärna innehålla platser som erbjuder möten mellan människor av olika etnisk bakgrund, kön, ålder, anställning och arbete, och naturligtvis en mångfald av boendeformer. Så kallade "nyurbanister" (new urbanists), tillväxtsupporters, medlemmar ur den "kreativa klassen" och hållbarhetsteoretiker, eller med andra ord olika aktörer är inblandade i tillkomsten och upprätthållandet av dessa ideal som skulle kunna benämnas "platsmångfaldens bärande idé"; det vill säga att en mångfald av människor och funktioner borde vara rumsligt blandade. Det är många som vid det här laget har framhållit att just begreppet mångfald är en överutnyttjad term närmast att betrakta som en illa definierad kliché eller ett trendigt kodord (se

Äldre blandstad: Norra Masthugget 1950. Bild från Göteborgs stadsmuseums arkiv

t.ex. Freedman, Samuel G. 2004. Still separate, still unequal. *The New York Times*. May 16, 2004), vilket förstås inte resulterat i att det används mindre än tidigare utan fortsätter att upprepas utan närmare definition eller avgränsning. Mångfald och blandning kopplas också gärna till ekonomisk tillväxt och termer som "mixed use" och "diversity" är i den internationella litteraturen begrepp och idéer som också de tenderar att användas i så pass stor utsträckning att de töms på betydelse eller konkret relevans (Wang 1996). Bakgrunden till dessa mångfaldsbegrepps omåttliga popularitet är Jane Jacobs 50 år gamla tes om mångfaldens betydelse för ett levande stadsliv med ekonomiska likväl som sociala och kulturella framtidsmöjligheter (Jacobs 1961).

Styrdokument

Utifrån de nämnda idealen har vi valt att lyfta fram ett antal styrdokument som rör utvecklingen av det aktuella området, samt lyft fram de bärande argument som karaktäriserar synen på utvecklingen i området. Dessa dokument utgör grunden för vad vi med stöd i Molotchs (se Molotch m.fl. 2000) forskning om platskaraktär valt att benämna officiella regler och bärande idéer för utvecklingen av Norra Masthugget.

Översiktsplanen för Göteborgs stad är det mest övergripande dokumentet som indirekt har och kommer att påverka området. Ytterligare ett viktigt dokument är Vision Älvstaden (2012) som antogs av Göteborgs kommunfullmäktige den 11e oktober 2012. Dokumentet fokuserar alltså inte specifikt på Norra Masthugget – som i dokumentet benämns som Södra Älvstaden – utan inkluderar även Backaplan, Ringön, Kvillestan, Frihamnen och Lindholmen i norr samt Gullbergsvass, Södra Älvstaden och Staden inom vallgraven i söder. Ledordet för dokumentet är "öppenhet": visionen om Älvstaden är en stad som är öppen "in mot Göteborg och Västsverige [och] ut mot världen". Bland Göteborgs styrkor pekas bland annat "mångfald" ut – både ur ett historiskt och ett samtida perspektiv. I dokumentet nämns också segregationen som en av Göteborgs största utmaningar, vid sidan av klimatfrågor och en förändrad ekonomi. Man listar ett antal strategier för området: 1) Hela staden, dvs att området genom att skapa "blandstad" och "många mötesplatser" är tänkt att bidra till en ökad integration. Tanken är här att "bygga samman staden över älven" för att hela den "fysiskt och socialt". 2) Motverka segregation genom "öppenhet, variation och delaktighet. Samtidigt lyfts också att "möta vattnet" samt att "stärka kärnan" fram som två ytterligare strategier.

Det senaste officiella dokumentet med visioner och idéer kring området i mer direkt mening är *Vision Norra Masthugget 2030* (SBK 2010). Visionen beskrivs i termer av "stadspuls och lokalt liv", "närhet till vattnet", "innerstadsområde av blandad karaktär", "mångfald", "spännande", "hållbart stadsliv", "god ekonomisk tillväxt" och "robust social struktur" (2010:2). Detta ska genomföras genom att förtäta området med bostäder, handel, kontor och evenemang, kulturverksamheter, grönytor och offentliga platser. Man vill skapa "många mötesplatser för gammal och ung". Utgångspunkten är att området tål en hög exploatering. Målet är en blandad stadsbebyggelse, där formen anpassas för ett blandat och brett innehåll. Man önskar skapa en "varierande skala med ett omväxlande arkitektonisk uttryck" och "en flexibilitet som kan möjliggöra mångfald". Bostäder

planeras i hela området, med undantag för ytor närmast Oscarsleden. Leden är i sin tur en punkt som man fokuserar mycket på. Bland annat diskuteras en överbrygging. Kvarteren kommer att begränsas i skala med en småskalig indelning. Höga hus planeras vid Järntorget. Man ser skalan i den omkringliggande bebyggelsen som viktig att anpassa sig till. Bland annat nämns Lagerhuset, Folkets hus och den låga bebyggelsen i Haga som punkter man vill ta hänsyn till. Man vill även låta Masthuggskyrkan fortsätta dominera stadsbilden.

Första Långgatan ses som en huvudaxel som man har för avsikt att koppla ihop med Nya Allén. Norra sidan får bebyggelse med publik verksamhet i bottenvåningarna. Parkering kommer att ske i garage, halvdagsparkering på gatunivå. När dokumentet författades var Stenas flytt från området ej annonserad. Denna flytt innebär att ett lika stort område som det man ursprungligen hade till förfogande nu frigörs. Områdets anses vara viktigt för kommunikation, vilket pekas ut som dess "roll". "Kultur" i området anses vara den som finns kring Järntorget (Lagerhuset, Pustervik etc.).
Ingen av de verksamheter som ingår i föreliggande arbete nämns i texten.

Det blir genom dessa visionsdokument tydligt hur stadsutvecklingen av Norra Masthugget är framtagen inom en diskurs som är närvarande i många andra städer i Sverige och Europa och har varit det under lång tid. Läsningen ger samtidigt också en del konkreta tankar om hur området kan utvecklas och i förlängningen hur utvecklingen kan tänkas påverka Kommersen och dess värden.

Samtida demografi

Vid sidan av de olika idéerna som finns för området utgör också demografiska "hårda fakta" en viktig kontext som undersökningen kan sättas i relation till. "Norra Masthugget" är här en sammanslagning av de fem basområdena 105:02; 105:51; 109:01; 10902 & 109:51. Notera att "Norra Masthugget" i detta fall är större än området som den fortsatta studien fokuserar, då en snävare gränsdragning ej var möjlig att få tillgång till. Här ingår därför även data för resterande långgator.

Statistiken ger sammanfattningsvis bilden av ett relativt välmående område med hög andel välutbildade människor med god ekonomi och tillgång till arbete. Vad statistiken säger angående närvaro eller frånvaro av äldre och barn i området och vad det betyder för stadsbilden och upplevelsen av området för dem som på olika vis brukar det (som arbetsplats, boplats, för kommersiella, rekreations- eller sociala syften) är förstås svårare att tolka. Vi kan bara konstatera att barns och pensionärers närvaro i området är lägre än genomsnittet. En kartbild med statistik över ägan- deformer, där många av de boende i området äger en bostadsrätt berättar inte heller om hur de boende upplever områdets omgivningar eller hur de ser på eventuella förändringar; bara att de värderat "läget" området Norra Masthugget, som tillräckligt attraktivt för att investera i. För att kartlägga Norra Masthuggets specifika historia eller särskilda kulturella värden krävs mer kvalitativt än kvantitativt baserad statistik.

Statistik 2014

- I "Norra Masthugget" bor det 3390 personer. Av dessa är 1656 kvinnor och 1734 män.
- 16 % av befolkningen är född utomlands. Motsvarande siffra för Göteborg är 23 %, dvs. stadsdelen är något mer homogen än genomsnittet beträffande födelseort.
- En tredjedel av befolkningen är 30-44 år, en fjärdedel är 45-64 år och 15 % är 25-29 år. Samtliga tre kategorier ligger något över Göteborgssnittet vilket betyder att det också finns färre barn, ungdomar och pensionärer bosatta i området än i Göteborg generellt.
- Två tredjedelar av de boende (66 %) har eftergymnasial utbildning, vilket är högre än Göteborgssnittet (51 %).
- Antalet arbetande ligger över genomsnittet i Göteborg (82 % i Norra Masthugget och 75 % i Göteborg).
- Den genomsnittliga årslönen ligger på 298 900 kr, vilket är något högre än för den genomsnittliga göteborgaren (254 800 kr).
- Den öppna arbetslösheten för området är 4 %, att jämföra med 7 % för hela Göteborg. Familjer med olika former av ekonomiskt stöd är 3 %, medan genomsnittet för Göteborg är 7 %.
- Området består av 67 % bostadsrätter (Göteborg 27 %), 33 % hyresrätter (Göteborg 27 %). Inga bostäder i området ingår i allmännyttan (Göteborg 27 %).

Nuvarande verksamheter

Inom området finns 183 verksamheter som genom olikartade verksamhetsinriktningar och branschområden skapar ett variationsrikt område. Området domineras av handel och serviceverksamheter. Här återfinns bland annat frisörer, kemtvätt och företag inom logistik. Den näst största kategorin är företag inom ekonomi och juridik. Här återfinns tex. Fonus och Handelsbanken. En lika stor kategori företag arbetar med olika tekniska lösningar inom media och data (här återfinns exempelvis Majornas Grafiska). Området hyser även ett flertal företag inom hälsa och kunskapsområdet, till exempel Folkuniversitetet och Kvinnofolkshögskolan. Vid sidan av detta finns det i området ett tiotal restauranger och pubar (t.ex. Haket och Maharani), samt ett dussintal verksamheter inom området nöje och kultur. Här finns också ett antal "idéburna organisationer", bland annat Röda Korset, Stadsmissionen och Ebbes Hörna. Kartläggningen och kategoriseringen har varit avgörande för att identifiera ett lämpligt intervjuunderlag för arbetet med denna rapport. Verksamheterna har matchats mot de värden vi funnit i Kommersen och en bedömning har gjorts om verksamheterna kan klassas som "värdebärande", ur Kommersen hänseende. Följande verksamheter har valts ut:

Värdebärande verksamheter

K. Kommersen

1. Sjömanskyrkan

2. Ebbes hörna

3. Mynt- och musik

4. Stadsmissionen

5. Johanneskyrkan

6. Boendestöd

7. Göteborgs rättvisecentrum

8. Röda korset

9. Teater Trixter

10. Kvinnofolkhögskolan

11. Folkuniversitetet, Art College

Undersökningar av verksamheterna ovan ligger till grund för nästkommande avsnitt som i sin tur baserar på framför allt intervjumaterial med ett antal verksamhetsrepresentanter men även kortare utsnitt ur mediamaterial som stärker bilden av Norra Masthuggets platskaraktär. En komplett bild av området baserad på detta material har inte eftersträvat utan vi har utgått från ett djup snarare än bredd då vi har velat uppnå närhet till områdets specifika karaktär.

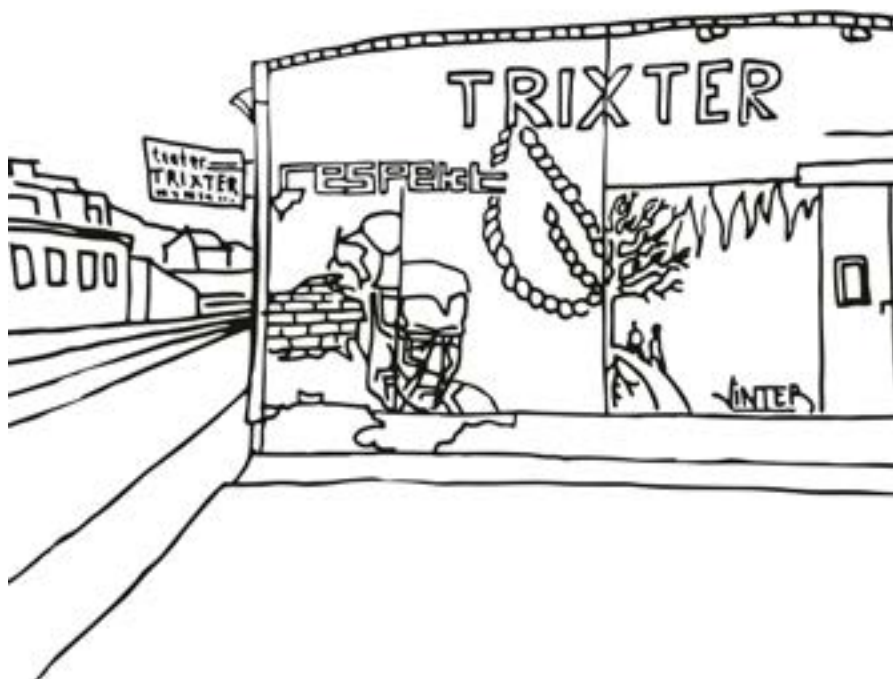
Konst och teater: ”Ruffigt och rått”

Teatergruppen Trixter har i 10 års tid haft sina lokaler i en byggnad som ägs av Byggnadsbolaget. De arbetar med vuxenteater. På frågan om varför de valt att förlägga sin teater just här svarar regissören och dramatikern Petra Revenue:

För oss är det tydligt. För att det passar oss. Det är en ruffig och rå känsla. Det är vår stil. Och vi gillar inte att det ska fräschas upp. [...] Det finns en känsla här i området när det gäller verksamheter som vi tycker om och vi tycker att vi passar in. Jag tycker att det ska vara så: lite teater; lite porr; mc-klubb. Vi gillar att det är blandat och för oss är det viktigt att området behåller den känslan.

De ser sitt sammanhang som en direktlänk till Första och Andra Långgatans verksamheter och områdets tillåtande karaktär. Denna särart lyfts fram som något som tydligt skiljer Norra Masthugget från andra stadsdelar. I relation till de framtida förändringarna framhåller de vinsterna med de kreativa näringarna och de kulturella värden som genereras genom dessa. De är också oroliga för vad som kan hända vid nybyggnation:

Det finns en överhängande risk med att om man bestämmer sig för att bygga nytt och bygga flott, då försvinner det, alltså den känslan i stadsdelen... det handlar bland annat lite om att människans skuggsida får finnas här. Då blir det intressant. Att det inte är kaniner och evenemangsstråk överallt.

Teatergruppen Trixter relaterar till andra verksamheter i området som exempelvis Kommersen där de köper rekvisita och scenografimaterial. Teatern arbetar också med att integrera ytan utanför teaterlokalen för att öka det konstnärliga uttrycket i närheten av sin anläggning. Detta föll sig naturligt tack vare områdets tillåtande och blandade bebyggelse. Liknande tankegångar finner vi också i annat källmaterial om Norra Masthugget. En kulturskribent i GP beskriver området som ett komplement till den annars så ordnade tillvaron i staden:

”Vi sörjer Masthuggets gamla träkåkar som klättrade längs det berg där Nordostpassagens gråa betongmoduler nu tornar upp sig, men är ganska nöjda med att ha toalett i lägenheten och väggarna fria från löss. Vi lämnar våra hyresrätter några helger om året för att åka utomlands och fotograferar graffiti och ockuperade hus. Våra lokala musiker sjunger att parkbänken är aldrig långt borta, men närmsta verkliga bänk är den i solen vid lekplatsen i Haga. När leden är raka, när studiebidraget rullar in, mjölk finns i kylan och vagnen kommer i tid, då längtar vi efter någonting mer oförutsägbart. Då blir det som är skitigt lite spännande.”

- Kultur/Nöje krönika i GP 2012

De små näringarna: ”Likriktningens motståndare”

Även de lokala näringarna och verksamheterna har en roll att spela i de beskrivningar och erfarenheter som präglar området. I samband med en workshop som arrangerades av Stadsbyggnadskontoret framhöll deltagarna vinsterna med mindre näringsidkare och en tydlig satsning på levandegörande insatser i området. Extra fokus lades på det idag relativt avgränsande Masthuggstorget (Sjövall 2013).

Diskussionerna handlade om att förankra processen hos samtliga aktörer som berörs av de planerade förändringarna. Man pekade även på vikten av att ta hänsyn till de många kulturella näringarna i området. Detta perspektiv framställs som direkt avvikande från de målsättningar som finns representerade bland annat hos fastighetsägarna, vars mål beskrivs som att genomföra storskaliga förändringar i området. I likhet med exempelvis Teater Trixter och andra aktörer framhålls också i artikeln riskerna med stora förändringar av och inom området eftersom de direkt eller indirekt medför risker för områdets specifika kulturella platskaraktär.

Till skillnad från den positiva bild av områdets karaktär som framkom i våra samtal med de olika verksamheterna som: ruffigt, alternativt, konstnärligt, kulturellt, tillgängligt, annorlunda - beskrivs området på annat sätt av bl.a. representanter för SBK. Här poängteras att området: domineras av kontor, stora tomma ytor i former av parkering och asfalt, den tunga trafiken och det stora behovet av upprustning (Sjövall 2013).

Den levande blandstaden framhålls som ett ideal för utvecklingen av området, samt dess potential att få till ”den rätta innerstadskaraktären”. I stället för att ta utgångspunkt i områdets platskaraktär fokuseras på storskaliga interventioner som ska knyta samman området med älven och Majorna,

Linnéstaden och Centrum. Inget utrymme ges till de verksamheter och människor som brukar området idag. De fysiska ingreppen ses som rationella med tanke på Norra Masthuggets framtida värden. Området får därigenom framför allt sin dignitet som objekt för ett stadsplanerarideal - drömmen om en tät innerstad. Ett område med potential att relatera till Stenaterminalen, älven och andra stadsdelar. Inte som ett område med egna värden, egenskaper och unik historia.

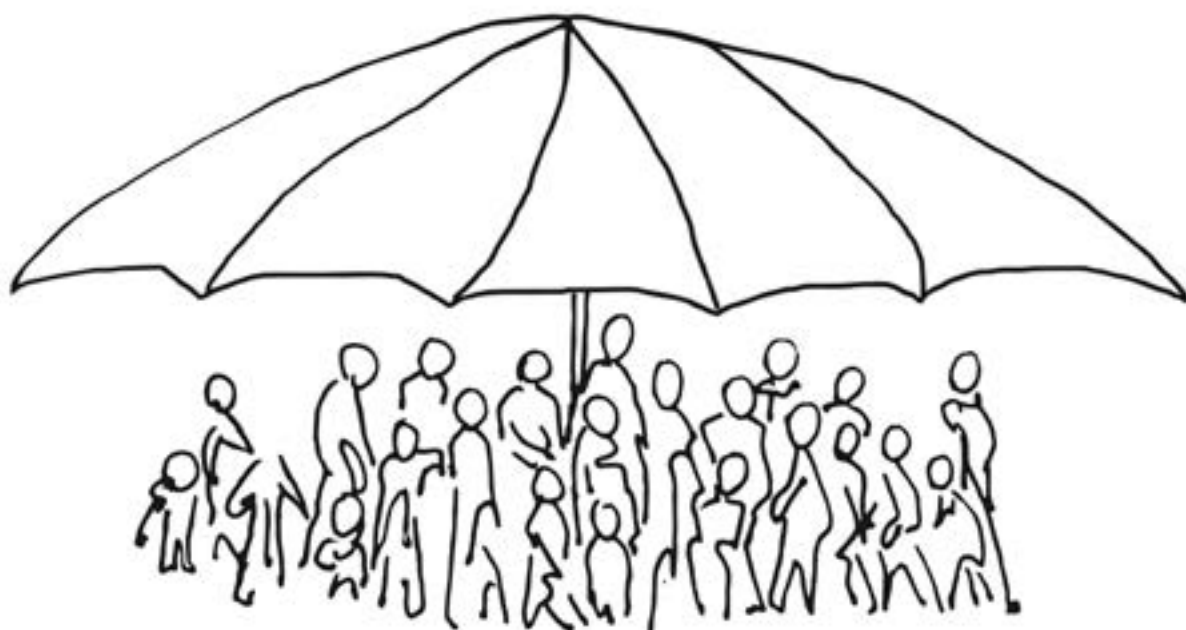
De idébundna organisationerna: Plats för en blandad publik

Ytterligare en viktig del av områdets platskaraktär är närvaron av frivilligorganisationer. Förutom möjligheter till deltagande och stöd för enskilda individer och för demokratiprocesser generellt (Esman & Uphoff 1984; Gamm & Putnam 1999; Tocqueville 1990) kan existerande nätverk av verksamheter bygga upp ett socialt kapital i området som återspeglar platsens karaktär och specifika egenskaper.

I våra intervjuer med verksamhetsrepresentanter för ett antal idéburna organisationer som till exempel Röda Korset och Ebbes Hörna beskrivs Norra Masthugget som ett område med ett historiskt progressivt socialt arbete riktat mot utsatta grupper i samhället. Man talar om att området har "en vana" av socialt arbete – det vill säga en för området särpräglad acceptans och attityd gentemot utsatta grupper. Genom att fungera som konsumtionsytor för personer med begränsade ekonomiska resurser erbjuder dessa verksamheter utsatta grupper tillgång till staden och dess utbud. Att Norra Masthugget har en naturlig och historisk koppling till vattnet, hamnen och gångna tider är något som naturligtvis är mer påtagligt för vissa verksamheter i området, så som t.ex. Sjömanskyrkan, där fokus ligger på pensionerade sjömän. Dessa historiska spår avspeglas än idag i verksamheten. Sjömanskyrkan är idag en öppen verksamhet som vänder sig till utsatta grupper och sjömän och vill vara ett hem för aktiviteter som bär upp sjöfartshistoria i området.

Möjligheten att en plats och ett område i sig kan fungera som minne för verksamheter av specifikt slag, här med exempel på verksamheter som tar fasta på behov i staden av att arbeta med samhällets mest utsatta grupper, är en viktig aspekt i sammanhanget. Norra Masthugget kan via dessa frivilligorganisationer och andra verksamheter med socialt engagemang föra vidare en tradition där sådana aspekter värdesätts och ses som naturliga inslag. Detta är egenskaper som tar tid att få fäste. Planerade förändringar, stora förnyelseprojekt eller en radikal reformation av områdets karaktär kan utsätta dessa egenskaper för vissa risker. Specifika platskulturella aspekter såsom "en vana" att ta hand om utsatta grupper och verksamheter som delar liknande värden i sina aktiviteter spelar en central roll för Norra Masthuggets platskaraktär.

"Vill man ha den här typen av stadsdel... levande och småskalig då får man inte lov att höja hyran... Om man pratar integration så är det ett dråpslag mot den... då har vi inte ett bra samhälle. Alla förlorar på att vi har ett segregerat samhälle... även de som tro att de vinner på det. Man får inte ta bort de naturliga mötesplatserna." (representant, Röda korset)

Alternativekonomierna

Det är ett värde för secondhand-butikerna i Norra Masthugget att de finns flera butiker i området som erbjuder en brett secondhand-sortiment, men även att där finns frivilligorganisationer eller idéburna verksamheter med sociala förtecken. Det uttrycker både representanter för Röda Korsets secondhand-butik respektive Ebbes Hörna. Röda Korset refererar till "en tradition av secondhand" och Ebbes Hörna lyfter fram hur de olika verksamheterna drar nytta av varandra.

De bägge verksamheterna delar också perspektiv på vikten av att befinna sig i ett område som ligger i närheten av men inte inne i centrala Göteborg, eftersom deras kundgrupper i första hand finns utanför de mer centrala delarna av staden;

"Vi skulle vara så centralt som vi hade råd med. Inom vallgraven hade vi inte råd att vara,. Och där finns inte heller vår kundgrupp." – representant, Röda Korset

Men även Göteborgs Rättvisecenter, som är en fristående ideell förening, beskriver relationen till Norra Masthugget och organisationer inom området som på olika vis "besläktade" i sitt engagemang. Att verksamheter som Röda Korset och Ebbes Hörna har ett socialt engagemang gör också att aktörer som inte specifikt sysslar med handel men som delar det sociala drivet, kan uppleva ett värde i att finnas just i det här området. Här finns också möjligheter att samproducera mervärde i relation till varandra och inte som konkurrenter. Det sociala kapitalet finns utvecklat genom långvarig närvaro på platsen och kan fungera som utgångspunkt för gemensamma projekt. Det är en resurs som i framtiden skulle kunna realiseras.

FÖRSLAG: FÖRSTÄRKNING OCH EXPANSION AV VÄRDEN

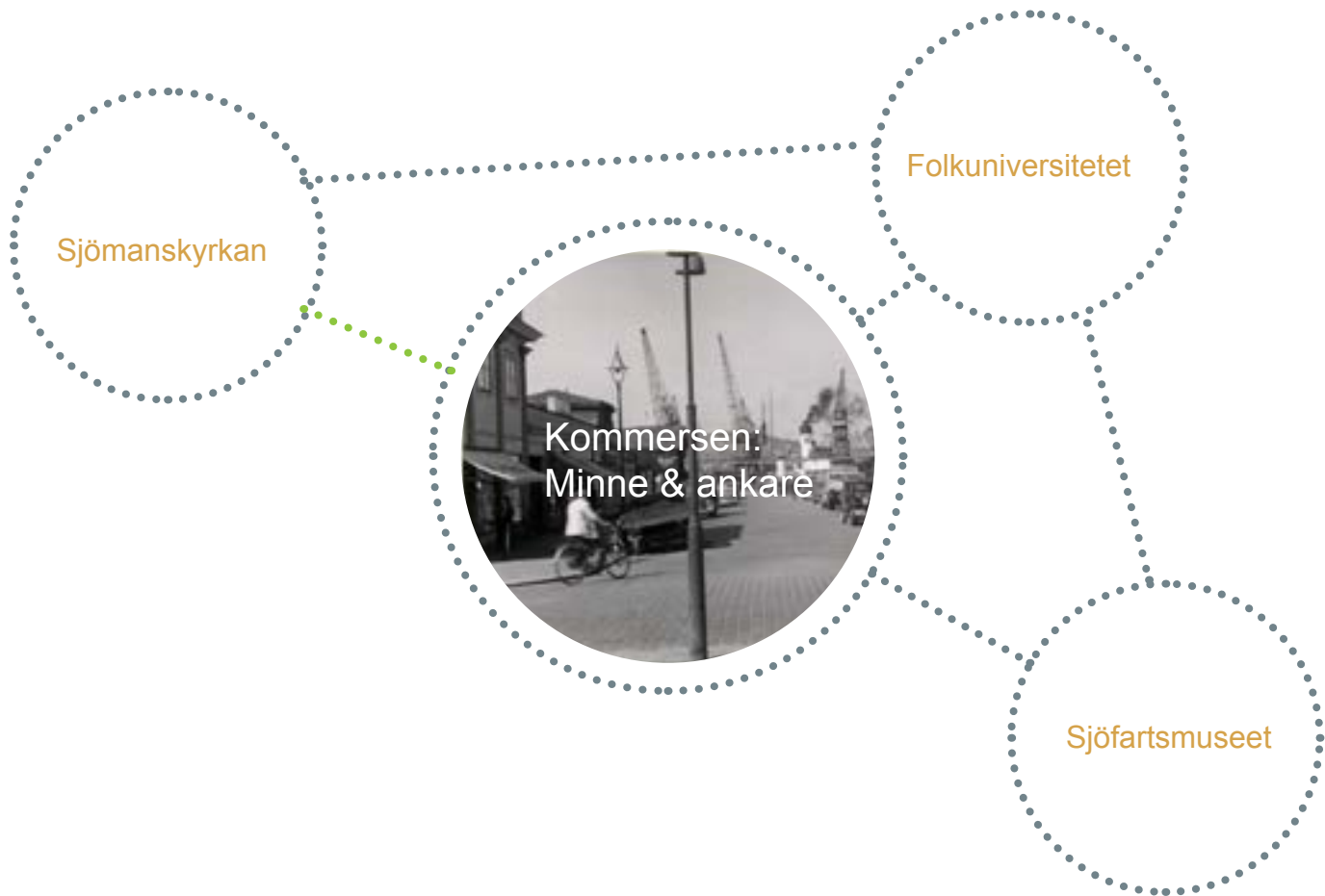
Potentiella kulturella infrastrukturer

Efter att ha presenterat de undersökta verksamheterna och värden som specifikt kan sägas spegla Norra Masthuggets platskaraktär ovan i kapitel: Aspekter av Norra Masthuggets platskaraktär, går vi nu över till att diskutera ett antal förslag till en möjlig förstärkning av de värden.

Flera av de undersökta verksamheterna ”bär” på något av de värden vi tidigare funnit i Kommersen. I denna analys har även de solidaritetsskapande processer vi lokaliserat i Kommersen (se Gillberg m.fl. 2013:29) lagts till som ett separat värde (antal verksamheter inom parentes):

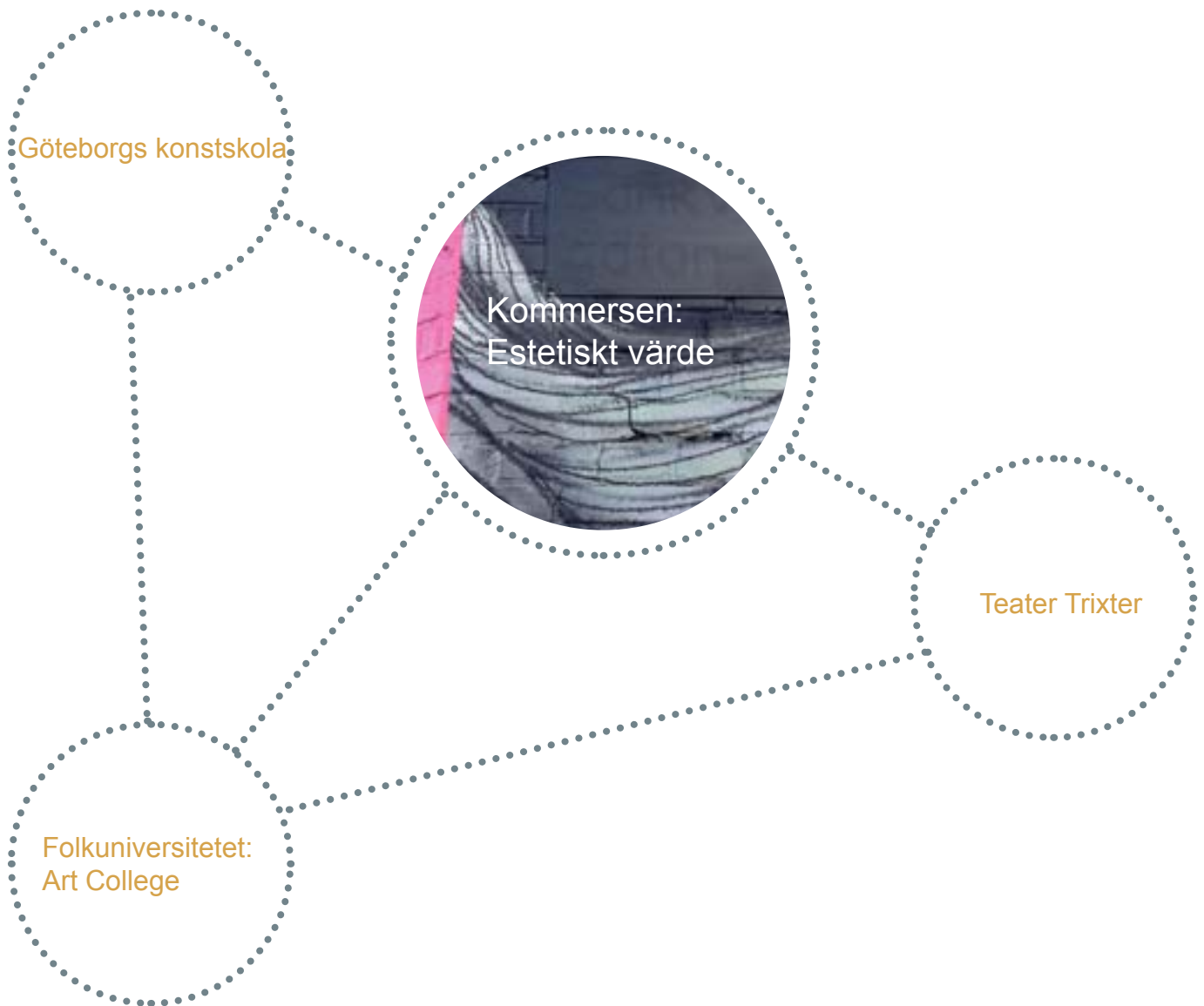
- Värde som minne/ankare (3)
- Estetiskt värde (3)
- Värde som alternativ ekonomi (3)
- Ekologiskt värde/resursåteranvändning (5)
- Värde som integrationsskapande mötesplats (5)
- Solidaritet (7)

Genom att urskilja dessa verksamheter har en potentiell kulturell infrastruktur identifieras för vart och ett av Kommersens värden. Att ”aktivera” en kulturell infrastruktur handlar i detta fall om att *etablera faktiska relationer* mellan de olika verksamheterna, vilket kan möjliggöra ett flöde av resurser i form av kunskap, arbetskraft och varor. Att låta verksamheterna ingå i en kulturell infrastruktur innebär att enskilda aktörer inte står isolerade i sitt värdeskapande arbete utan kan lyfta och stärka varandra. Därigenom kan de också stärka det värde som strukturen bär upp, vilket kan möjliggöra att den kulturella förtätning som lokaliserats på Kommersen också kan få synergi-effekter på hela området.

Stadsvandring som förstärkare av historiska lager

En möjlighet att sammankoppla verksamheterna Sjöfartsmuseet, Sjömanskyrkan och Folkuniversitetet. Relationen skulle exempelvis kunna utvecklas genom att fokusera på att bedriva stadsvandringar i området. Till detta kan också läggas följande byggnader som på ett liknande sätt som Kommersen bär på värdet som minne och ankare: Amerikahuset, Vandrarhuset Liden, Stigbergshuset, Fryshuset, Pumpstationen vid Barlastplatsen. En potentiell och fördjupad relation mellan områdets olika historiska lager (minne av sjöfart, hamn och blandstad) och den framtida bebyggelsen kan då möjliggöras.

Staden som yta för konst

Det estetiska värdet kan expanderas genom att koppla samman Folkuniversitetet Art College, Göteborgs konstskola och Teater Trixter. Denna kulturella infrastruktur kan utgå ifrån ett praktiker/konstnärsperspektiv i relation till staden som yta för konst. Konst i den här bemärkelsen kan också handla om att involvera medborgare i skapandeprocessen och integrera pedagogiska metoder exempelvis i samarbete med skolungdomar.

Exempel: Expansion av det estetiska värdet ur ett praktikerperspektiv

Ur den praktiserande gatukonstnärens perspektiv utgör stadens ytor (t.ex. vägar, väggar, parkeringsplatser etc) möjliga scener för framtida konstprojekt. Asfalt, glas, putsade ytor och natursten skulle samtliga kunna förvandlas till konstverk eller ingå i olika former av pedagogiska projekt.

Här skulle även de existerande verksamheter som ligger i gatuplan kunna kopplas in som resurser. För att underlätta en expansion av det estetiska värdet är en möjlighet att arbeta med s.k. temporära lösningar (exempelvis mobila väggar). Vidare bör de boende och verksamheter i området involveras, exempelvis för val av motiv eller metod. Ytterligare ett alternativ är att samarbeta med de många skolor som finns i närområdet, där varje elev skulle kunna ses som en potentiell konstnär. Detta skulle bidra till att inkludera ett barnperspektiv i utvecklingen av området. Frilagret i Lagerhuset vid Järntorget är, med sitt fokus på unga i staden, en viktig resurs i närområdet som med fördel kan inkluderas. Projekten skulle kunna fokusera på hållbarhet genom exempelvis stadsnära odling med konstnärliga inslag.

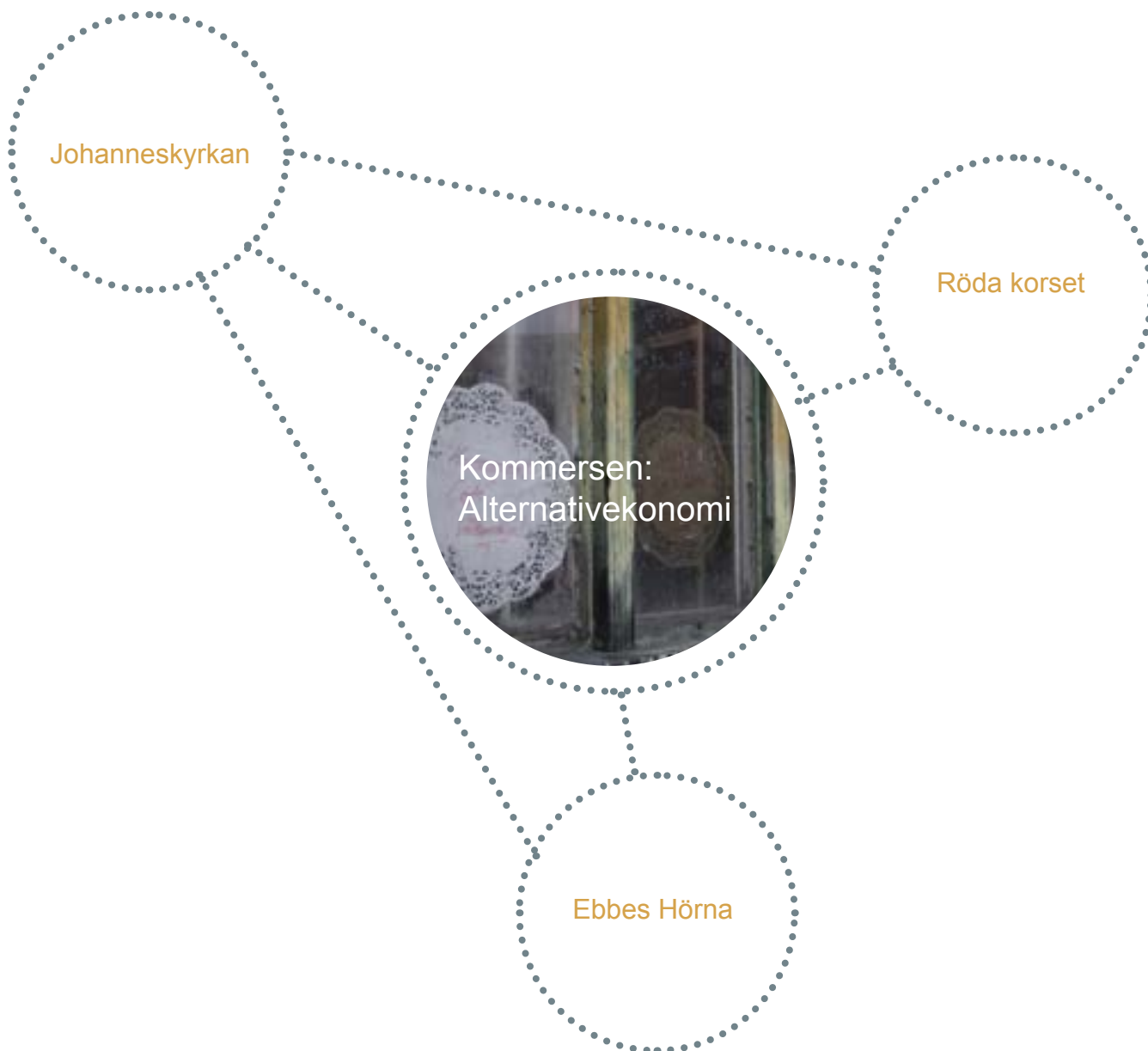
Resultat av ”walk-along intervju” med den Göteborgsbaserade gatukonstnären Joakim Stampe

K. Kommersen

1. Unyttja slänten mot kyrkan. Sätt upp plakat som målas
2. Konstprojekt där de boende får välja motiv
3. Skolprojekt. Mobila väggar rullas ut på parkering

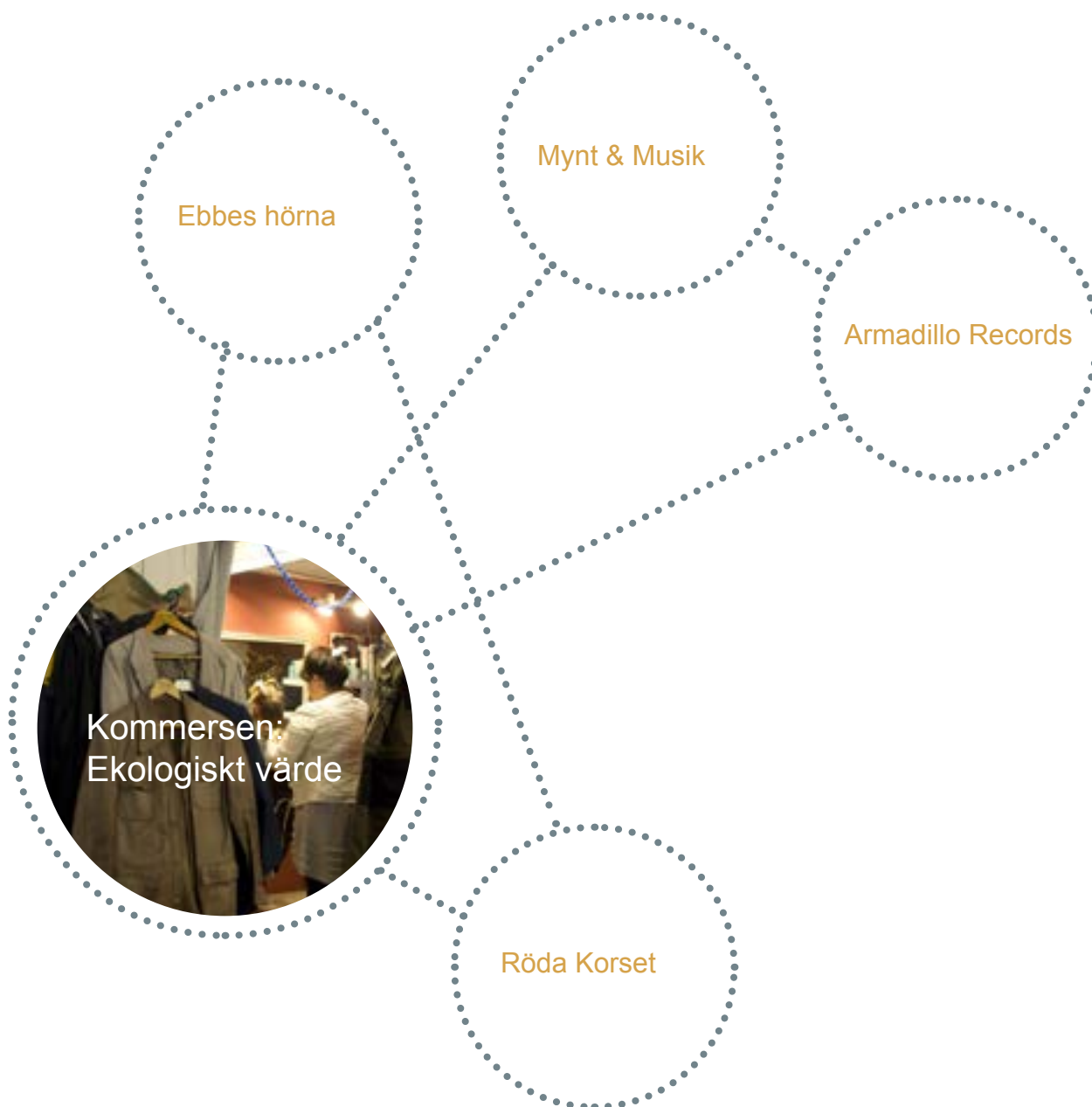
4. Natursten kan förvandlas till konstverk
5. Bra yta för muralmålning
6. Tom lokal där skylten kan bli yta
7. Stolpe kan bli del av installation
8. Förtäta parkeringshusets plank = yta för konst

Värde som alternativ ekonomi

Värdet alternativ ekonomi bärs vid sidan av Kommersen upp av Ebbes Hörna, Johanneskyrkan och Röda Korset vilka samtliga har så låga ekonomiska trösklar att de också kan ses som platser för "konsumtion även för de fattigaste" (se Gillberg m.fl 2013:29). Kommersen fungerar även som en inkubator för nya företagare samt som en tillfällig gästhamn för företagare som upplevt konkurs. Dessa två ytterligare dimensioner av värdet alternativ ekonomi är svåra att urskilja på andra ställen än just Kommersen. Det är därför aspekter som behöver studeras närmare för att avgöra hur dessa skulle kunna integreras inom den planerade utvecklingen i området.

Ekologiskt värde - resursåteranvändning

Som ett tydligt inslag i det vi kallat "värde som alternativ ekonomi" återfinns också olika former av resursåteranvändning (t.ex secondhand-försäljning) vilka potentiellt skapar ett ekologiskt värde. Detta värde bärs i dagsläget exempelvis upp av Ebbes Hörna, Mynt & Musik, Armadillo Records och Röda Korset. I närområdet återfinns även Myrorna, Emmaus och Iris Secondhand. Dessa verksamheter skulle kunna förstärka varandra genom ett resurs- och kunskapsutbyte och därmed stärka Norra Masthuggets karaktär av att vara en plats med tydliga inslag av ekologiska och alternativa ekonomiska värden.

För en inkluderande utveckling

Vid sidan av Kommersen har vi funnit ytterligare integrationsskapande mötesplatser i området som Ebbes Hörna, Stadsmissionen, Johanneskyrkan och Röda Korset. Här kan ett resurs- och kunskapsutbyte ske som kan stärka området i riktning mot en inkluderande utveckling. Dessa platser svarar mot Göteborg stads översiktsplan som konstaterar att ”mötesplatserna är stadens styrka där mötet kan motverka fördomar och stigmatisering, samt minska marginaliserade gruppers exkludering” (2009:85). Platserna kan med fördel utgöra viktiga utgångspunkter för det fortsatta arbetet med området, särskilt ut ett integrationsperspektiv. Dessa kan även utgöra goda exempel vid planeringen av framtida offentliga rum i Norra Masthugget.

Ett socialt kapital

Värdet solidaritet bärs vid sidan av Kommersen upp av Ebbes Hörna, Göteborgs stadsmision, Johanneskyrkan, Boendestödet Majorna/Linné, Göteborgs rättvisecenter mot diskriminering samt Röda Korset. Genom att koppla samman dessa verksamheter kan de tillsammans, vid sidan av resurs- och kunskapsutbyte, stärka varandra genom att bygga upp ett socialt kapital som underlättar och förstärker deras dagliga arbete med människor med knappa resurser eller en missbruksproblematik. Personer som i dagsläget har kontakt med Stadsmissionen skulle då till exempel kunna introduceras i Kommersens verksamhet (t.ex. genom försäljning eller annan aktivitet). En fördel med ett sådant samarbete är att viktig information effektivt kan spridas mellan centrala aktörer för att bättre tillgodose människors olika behov.

Platskaraktär -

ett redskap och begrepp för framtida utveckling

I rapporten introducerar och tillämpar vi begreppet platskaraktär som ett redskap för stadsutveckling med specifikt fokus på området Norra Masthugget. Vi har tagit fasta på lokala kunskaper, erfarenheter och på existerande nätverk. Men också på en specifik aspekt för Norra Masthugget - vikten av civilsamhälleliga aktörer och medborgarengagemang. I studien representeras de av de många idéburna organisationer och aktörer som sätter sin prägel på området.

Användningen av platskaraktär som modell och verktyg har gjort det möjligt för oss att utforska Norra Masthuggets komplexa struktur. Med hjälp av begreppet har vi studerat den unika lokala kombinationen av olika verksamheter och olika erfarenheter av att bruka platsen och att se möjliga potentiella samarbeten mellan artskilda verksamheter, alltifrån secondhand-försäljning till Johanneskyrkan och kulturverksamheter. Platskaraktärsbegreppet och den modell med de sju stöttepelarna vi utgått ifrån är därför ett verktyg som med fördel kan fördjupas i former av tillämpningar och möjliggöra jämförande analyser platser och områden emellan.

Vi menar att platskaraktär som verktyg i stadsutvecklingsprocesser adderar en ny dimension genom att lyfta in lokala politiska, kulturella och historiska aspekter. Estetiska och konstnärliga processer synliggörs - många med inslag av deltagande och medborgarengagemang - för att låta det oväntade och livfulla ta plats. En lokalt förankrad estetisk praktik ger också många pedagogiska möjligheter i form av exempelvis samarbeten med barn- och ungdomsperspektiv utifrån hållbarhetsteman.

Tillsammans ger detta relevant kunskap i processer vid områdesförnyelse eftersom begreppet fokuserar på lokala sociala behov och tillvaratar existerande socio-kulturella resurser.

REFERENSER

Skrifter

Esman, Milton J. and Norman T. Uphoff. 1984. *Local Organizations: Intermediaries in Rural Development*. Ithaca, NY: Cornell University Press

Gamm, Gerald and Robert D. Putnam. 1999. The Growth of Voluntary Associations in America, 1840-1940, *Journal of Interdisciplinary History* 29:511-19.

Gillberg, D. (red.), Berglund, Y., Brembeck, H., Forsemalm, J. & Hansson, N., 2013. *Urban Cultures – Fallet Kommersen*. Om urbana berättelser och hållbar kulturell förtätning. Mistra Urban Futures, Göteborg

Jacobs, Jane. 1961. *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House

Molotch, H, Freudenburg, W & Paulsen, K E (2000) History Repeats Itself, But How? City Character, Urban Tradition, and the Accomplishment of Place, *American Sociological Review*, Vol. 65, No. 6, (2000), s. 791-823

Putnam, Robert D. 1993. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press

Tocqueville, Alexis de. [1835] 1990. *Democracy in America*. Reprint, New York: Vintage.

Walton, John. 1992. *Western Times and Water Wars*. Berkeley, CA: University of California Press.

Zukin, Sharon. 1995. *The Cultures of Cities*. Boston, MA: Blackwell

Dokument

Vision Norra Masthugget 2030, 2010. Stadsbyggnadskontoret, Göteborg.

Översiktsplan för Göteborgs: Övergripande mål och strategier, strategiska frågor, inriktning för stadens utveckling, 2009. Stadsbyggnadskontoret, Göteborg.

E-källor

Freedman, S., G., 2004. *Still separate, still unequal*.

URL: <http://www.nytimes.com/2004/05/16/books/still-separate-still-unequal.html>

Johansson Sjöwall, C., 2013. *Stadens unika langgator står inför förändring*.

URL: <http://www.direktpress.se/goteborg/Centrum/KulturNoje/Stadens-unika-langgator-star-in-for-forandring/>

GP, 2012. *Vår längtan efter lite smuts*.

URL: <http://www.gp.se/kulturnoje/1.920425-var-langtan-efter-lite-smuts>

Arkiv

GP – 1986.01.25. ”*Masthuggets Manhattan*”

Intervjuer

Representanter för Antikvariatet Spättan, 2013-12-05

Representant för Ebbes Hörna, 2013-12-10

Representant för Göteborgs rättvisecentrum mot diskriminering, 2013-01-10

Representant för Göteborgs stadsmission, 2013-12

Joakim Stampe, konstnär, 2014-01-16

Representant för Johanneskyrkan, 2013-12-05

Representant för Mynt & Musik, 2013-12-05

Representant för Röda Korset, 2013-12-16

Representant för Sjöfartsmuseet Akvariet, 2013-12-10

Representant för Sjömanskyrkan, 2013-12-11

Representanter för Teater Trixter